

Poslijeratna komunistička represija i križari na neretvanskom prostoru: djelovanje Milasove skupine u dokumentima UDBA-e i Narodne milicije (1)

Blanka Matković¹

U prvim mjesecima nakon završetka vojnih operacija u Dalmaciji, započeto je organiziranje prvih križarskih skupina. Među njima bile su i one u okolici Metkovića koje su osnivane već krajem 1944., a koje su često prelazile na hercegovačko tlo ili održavale kontakte s tamošnjim suradnicima. Tijekom tog razdoblja pojedine skupine su razbijene, a obračun s križarima nastavljen je i tijekom 1945. godine. Do početka 1946. neretvanski kraj će uglavnom biti „očišćen“ od križara, a brojni njihovi suradnici poznati komunističkim vlastima i progonjeni. No, upravo se tada na metkovsko područje povremeno počinje prebacivati skupina križara Ivana Milasa iz Čapljine koji je surađivao i sa širokobriješkim križarima. Na temelju dokumenata, konstantno djelovanje Milasove skupine na metkovskom području može se pratiti negdje od početka ljeta 1946. pa do početka rujna kada je Milas uhvaćen. Njegova sudbina još je uvijek predmet kontroverzi.

Ključne riječi: Hercegovina, Ivan Milas, križari, Matković, protukomunistički otpor.

1. Uvod

Tijekom Drugog svjetskog rata i u prvim godinama poraća stanovništvo svih hrvatskih krajeva bilo je izloženo različitim oblicima nasilja koje je doseglo svoj vrhunac između jeseni 1944. i ljeta 1945., odnosno u razdoblju kada su se

¹ Dr. sc. Blanka Matković, Coventry, Ujedinjeno Kraljevstvo. E-pošta: blankamatkovic@gmail.com.

masovni zločini događali diljem zemlje, a brojni hrvatski zarobljenici – vojnici i civili – mučeni i likvidirani na stotinama stratišta od Slovenije do Makedonije. Nakon tog razdoblja represija je nastavljena prema različitim „neprijateljima“ i to od onih koji su se organizirali pružajući politički ili vojni otpor do onih koji su jednostavno obilježeni zbog rodbinskih veza s likvidiranim, nestalima i progonjenima. Desetljećima se o tim događajima tek povremeno i potihogovorilo u najužem obiteljskom krugu, a nedostupnošću izvora i nepostojanjem demokratskih sloboda bilo kakva znanstvena istraživanja tih događaja bila su onemogućena. Osobito je velom tajne bilo obavijeno djelovanje križarskih skupina i drugih oblika protukomunističkog otpora, a zanemarivi broj sačuvanih arhivskih dokumenata još uvijek predstavlja izazov u istraživanju ove problematike. Ovo drastično otežava rekonstrukciju djelovanja pojedinih križarskih skupina, naročito onih koje su usko surađivale s križarskim skupinama na području Bosne i Hercegovine, a o kojima je u hrvatskim arhivima sačuvana iznimno skromna količina izvora.

Radi lakšeg razumijevanja poslijeratne komunističke represije, a samim tim i otpora prema novom režimu, potrebno je vratiti se nekoliko mjeseci prije samog partizanskog zauzimanja Dalmacije. Naime, tijekom ljeta 1944. lokalni narodnooslobodilački odbori (NOO), ogranci Komunističke partije Hrvatske (KPH) i Odjeljenja zaštite naroda (OZN-a) pristupili su izradi tzv. *crnih knjiga*. Dana 25. srpnja 1944. OZN-a VIII. korpusa poslala je dopis opunomoćeniku OZN-e Komande splitskog područja u kojemu je zatraženo da težište rada bude usmjereno „najviše i uglavnom na sređivanje kartoteke narodnih neprijatelja, špijuna, agenata itd. u oslobođenim i neoslobođenim gradovima i selima, a naročito ovim posljednjim“.² Slični dopisi sačuvani su i za Makarsku. Ondje je 12. srpnja 1944. Kotarski NOO zatražio od Općinskog NOO-a da Makarska najkasnije do 30. srpnja dostavi „knjigu narodnih neprijatelja“ odnosno tzv. *Crnu knjigu*.³ Sačuvan je i dopis Općinskog komiteta KPH Gradac kojim se Kotarskom komitetu KPH Makarska 17. srpnja dostavlja prijepis „Crne knjige“, odnosno popis 99 osoba koji je zaključen napomenom da „nas upozorite

2 HR-DAS-431-Opunomoćstvo OZN-e pri Komandi splitskog područja, kut. 47, Dopis OZN-e VIII. korpusa, 25.7.1944.

3 HR-DAS-25-Kotarski NOO Makarska, kut. 51, NOO-51/1017. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 881. Rupić, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 117.

na eventualne nedostatke i manjkavosti ovoga broja koji smo vam poslali“.⁴ Izvješće OZN-e za oblast VIII. korpusa, upućeno 1. kolovoza 1944. OZN-i za Hrvatsku, također potvrđuje da priprema ovakvih popisa nije bila ograničena samo na makarsko područje te su oni sastavljani i drugdje.⁵ Čini se da je na neretvanskom području prvi popis pripremljen već krajem 1943., a među ostalim sadržavao je imena 23 osobe iz grada Metkovića i okolice uz napomenu da ih treba likvidirati.⁶ Među njima je bio i Mićo Repeša uz čije je ime naznačeno da je riječ o jamaru. Isti naziv kasnije će se koristiti uz druge pojmove poput „križari“, „kamišari“ i „škripari“.

Već u ožujku 1944. Okružni komitet KPH biokovsko-neretvanskog područja podnio je izvješće Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju o likvidacijama „špijuna“ na neretvanskom prostoru.⁷ U lipnju iste godine Upravni odjel Kotarskog NOO Metković izvijestio je „strogo povjerljivo“ Štab Neretvanskog partizanskog odreda, Komandu mjesta Metković i Okružni biokovsko-neretvanski NOO o „ispadima“ i „lošim postupcima“ (uključujući likvidacije, mučenja, uhićenja te uništavanje i otuđivanje imovine) „naše vojske kao i nekih nesvje-

4 HR-DAS-449-Kotarski komitet KPH Makarska, kut. 31, KP-31/984. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 884. Rupić, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 119.

5 HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku, kut. 35, 11.3.3., Izvješće OZN-e za Oblast VIII. korpusa, 1.8.1944.

6 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, kut. 164, Popis komunističkih obavještajaca s imenima osoba predloženih za likvidaciju. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 865-868. U dokumentu su iz Metkovića i okolice navedeni: 1. Veraja Ivo – likvidirat, 2. Repeša Mićo /jamar/ – likvidirat, 3. Gabrić Djuka i žena – likvidirat, 4. Ivanković Andrija Bijeli Vir – likvidirat, 5. Obrvan Pero Matin, Vidonje, star 43 god. – likvidirat, 6. Beš Ivan iz Vida star 44 god. – likvidirat, 7. Šoš Stijepo – likvidirat, 8. Tomić Bruno – likvidirat, 9. Nalis Ivica – likvidirat, 10. Fra Vlade Bilobrck – likvidirat, 11. Volarević Vaso – likvidirat, 12. Nikolac Jure /crni/ – likvidirat, 13. Čović Marin – likvidirat, 14. Vukosav Vlado trgovac – likvidirat, 15. Kargotić /kapetan jug.vojske/ – likvidirat, 16. Paranos Braco – likvidirat, 17. Vujica Zdravko /zvani Pratraga/ – likvidirat, 18. Nikolić Frano – likvidirat, 19. Jelčić Mićo zvani Kežić – likvidirat, 20. Visković Živko – likvidirat, 21. Visković Nikola – likvidirat, 22. Jakišić Stipina – likvidirat, 23. Beroš Mate /konobar iz Bratuši Makarska/ star 33 g. – likvidirat. Uz popis stoji i napomena: „Ima ih još u Metkovićim, ali nemamo svih podataka“.

7 HR-DAS-262-IHRPD, kut. 94, Izvješće Okružnog komiteta KPH biokovsko-neretvanskog, ožujak 1944. Braniča, *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941 – 1945. Zbornik dokumenata, knjiga 10 siječanj – ožujak 1944. godine*, 822-834. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 869-870. Rupić, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 79-80.

snih rukovodioca”.⁸ Ovakve pripreme bile su tek uvod u obračun s „narodnim neprijateljima“ koji će uslijediti nakon ulaska partizanskih postrojbi u dalmatinske gradove krajem 1944. godine.

2. Komunistička represija na biokovsko-neretvanskom području krajem 1944. i početkom 1945. godine

U jesen 1944. godine partizanske postrojbe zauzele su 21. listopada Makarsku, 24. listopada Vrgorac i 26. listopada Metković. O situaciji uoči zauzimanja Dalmacije i u prvim tjednima komunističke vlasti ostalo je sačuvano izvješće Opunomoćstva OZN-e biokovsko-neretvanskog područja koje je 22. prosinca 1944. upućeno OZN-i za oblast VIII. dalmatinskog korpusa, a u kojemu je zabilježeno da je na kotaru Metković reakcija bila uglavnom dotučena i nije se osjećalo njeno djelovanje. Osim toga, lokalna OZN-a nije bila u potpunosti organizirana, a na kotarevima Makarska, Vrgorac i Metković postojali su povjerenici u otprilike 60 posto sela. „Bivši R.O.C. nije ostavio nikakove sređene kartoteke, već je o pojedinim narodnim neprijateljima bilo pisano u raznim izvještajima“ pa Opunomoćstvu nije bilo moguće kroz kratko vrijeme urediti kartoteku s obzirom na to da je prvo trebalo provesti organizaciju na terenu. Nadalje, plan rada prilikom „oslobađanja“ bio je uglavnom utvrđen, ali nije mogao biti preciziran s obzirom na istaknute manjkavosti, posebice uzme li se u obzir činjenica da sastanak s opunomoćenikom uopće nije bio održan jer se isti nalazio u zarobljeništvu. „Drugovi iz Opunomoćstva imali su upadati u mjesta skupa sa vojskom, pohvatati narodne neprijatelje, pokupiti razne neprijateljske arhive, omogućiti pravilno preuzimanje bivših ustanova od NOO-a, postaviti kontrolu kretanja i slično“, navodi se dalje u istom izvješću. Također, za razliku od vrgorskog i makarskog kotara gdje su „osloboditelji“ navodno dočekani s oduševljenjem, u metkovskom kotaru narod je bio pomalo uplašen uslijed dolaska hercegovačke divizije jer su među vojnicima prepoznali neke bivše četnike iz okolnih sela.⁹ Komentirajući ove događaje, Nikola Grbavac iz

8 HR-DAS-Kotarski NOO Metković, kut. 51, NOO-51/1114. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 878-880. Rupiće, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 113-115.

9 HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1., *Izvješće Opunomoćstva OZN-e biokovsko-neretvanskog područja*, 22.12.1944. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 905-914. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, *Likvidacije i progoni*, 555-564. Rupiće, Geiger, *Partizanska i*

Doljana izjavio je da je govoreći o prilikama u Hercegovini s fra Milanom Šetkom istaknuo „da su u Hercegovini mnogi četnici stavili petokraku“.¹⁰ Čini se da je upravo preko Doljana održavana veza s Mostarom koji se u tom trenutku još uvijek nalazio pod kontrolom Oružanih snaga NDH.¹¹

No, iako je „oslobođenje“ nastupilo iznenadno bez detaljno razrađenog plana, Opunomoćstvo se „prilično snašlo u prvom nastupu“.¹² Opunomoćenik OZN-e otišao je u Imotski, a jedan član Opunomoćstva OZN-e uputio se prema Metkoviću jer se „oslobođenje“ tih mjesta očekivalo svakog trenutka.¹³ Čete bataljuna Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ) odmah su otpremljene na sva četiri kotara biokovsko-neretvanskog područja. Nakon rasformiranja čete Narodne milicije u Imotskom u prosincu 1944. godine, u Metkoviću je formirana i stanica Narodne milicije. U početku je brojila tridesetak pripadnika na čelu s Đurom Medakom, pročelnikom Narodnog odbora kotara za unutrašnje poslove.¹⁴

U prvim mjesecima nakon partizanskog zauzimanja Dalmacije upravo su se zbog nesređenih kartoteka na imotskom i metkovskom području događale brojne „nepravilnosti“, pa se tako navodi sljedeće:

Kad su članovi Opunomoćstva došli u ta mjesta, zatvori su bili natrpani sa zatvorenicima. Naime hapšenja nisu vršena samo po nalogima Opunomoćstva, već su hapsile Komande Mjesta, NOO-i, pojedinci, što u prvi mah Opunomoć-

komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija, 252-260.

- 10 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 117, Izjava Nikole Grbavca, 20.-23.5.1945.
- 11 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 11/7, Izjava Nikole Grbavca, 25.5.1945.
- 12 HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1., Izvješće Opunomoćstva OZN-e biokovsko-neretvanskog područja, 22.12.1944. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.), Likvidacije i progoni*, 905-914. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.), Likvidacije i progoni*, 555-564. Rupiće, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija, 252-260.*
- 13 HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1., Izvješće Opunomoćstva OZN-e biokovsko-neretvanskog područja, 22.12.1944. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.), Likvidacije i progoni*, 905-914. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.), Likvidacije i progoni*, 555-564. Rupiće, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija, 252-260.*
- 14 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat o radu stanice Narodne milicije Metković (1959.). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.), Likvidacije i progoni*, 135-140.

stvo nije uspjelo spriječiti. Članovi su se tako uglavnom pozabavili rješavanjem odnosno raščišćavanjem zatvora, jer je među uhapšenima bilo dosta, koje je trebalo odmah pustiti. Zabavljeni ovakovim poslovima, ostale važne stvari rješavane su na dohvat, bez sistematskog plana. Ipak, nije učinjen neki propust koji bi za sobom povukao veće posljedice. Svi narodni neprijatelji za koje se znalo da se nalaze u mjestima uhvaćeni su, osim onih koji su prije pobjegli i dobro se krili. Pokupljene su neprijateljske arhive gdje su se pronašle... Postupak vojske na našem sektoru prilikom oslobađanja bio je pravilan na svim kotarevima, osim na kotaru Imotski. (...) Tako su i Metkoviću neki vojnici išli po kućama i od civila na svoju ruku uzimali razne predmete, kao satove, cipele itd. Zbog ovakovog postupka nastalo je negodovanje kod naroda, ali je to bilo spriječeno. Na Makarskom i Vrgorskom kotaru nije bilo nepravilnosti koje bi upadale u oči.¹⁵

Osim toga, „odmah se pristupilo mobilizaciji za NOV, u čemu je učinjen jedan velik propust s tim, što su sela odmah mobilisana dok se nije tako aktivno pristupilo mobilizaciji građanstva i činovništva, što je na imotskom kotaru prouzrokovalo neraspoloženje seoskih masa i u mnogome prouzrokovalo dezerterstvo ili ne prijavljivanje u NOV“. Slične reakcije izazvalo je izdvajanje hrane za NOV, koji teret je uslijed iscrpljenosti kotara Vrgorac i Makarska spao uglavnom na Kotar Imotski i Metković, „gdje su mase manje svjesne i odane NOP“.¹⁶ O reagiranju stanovništva imotskog i metkovskog kotara svjedoči i naredni odlomak:

Kažnjavanje narodnih neprijatelja odjeknulo je dobro u onom dijelu naroda, koji je čvrsto stajao uz NOP. Na kotaru Imotski i Metković osjeća se pomirljivost prema narodnim neprijateljima, a to je radi toga što se ovi narodni neprijatelji

15 HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1., Izvješće Opuномоćstva OZN-e biokovsko-neretvanskog područja, 22.12.1944. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 905-914. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, Likvidacije i progoni, 555-564. Rupić, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 252-260.

16 HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1., Izvješće Opuномоćstva OZN-e biokovsko-neretvanskog područja, 22.12.1944. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 905-914. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, Likvidacije i progoni, 555-564. Rupić, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 252-260.

nijesu svojim radom dovoljno izdvajali od okoline, te prema tome ni dovoljno uočeni od masa, kao što je to slučaj na Makarskom i Vrgorskom kotaru. Naime, dobar dio masa na imotskom i jedan dio na metkovskom kotaru ustaški raspoložen, nije gledao u ovima narodne neprijatelje, i kao takve ih nije osuđivao. Veći dio svećenstva na našem području neprijateljski je raspoložen prema NOP. U početku su svećenici bili pasivni, ali u zadnje vrijeme počeli su raditi, iako prikriveno. Razbacali su se po selima makarskog, metkovskog i imotskog kotara, kako bi što više dolazili u dodir sa masama i na njih djelovali. Od Biskupa su poslana u Neretvu dva nova svećenika. Baš u Neretvi, u razgovoru sa jednim drugom, govorili su svećenici: don Kažo Lušić iz Kule, don Rade Jerković iz Metkovića, don Petar Našić iz Kule da je ovo klasna borba i da će doći do intervencije kao u Grčkoj. (...) Glavni organizatori, rukovodioci ustaškog pokreta i špijuni koji nijesu pobjegli sa neprijateljskom vojskom, uhvaćeni su na kotarevima Makarska, Vrgorac i Metković te osuđeni od vojnog suda. Nekolicina domaćih ustaša ostali su iza Nijemaca i prijavili se NOO-ima, a 6 – 7 ih je pobjeglo u planinu. (...) Na kotaru Metković, u selu Glušcima, kako smo već prije naveli, svi bivši četnici pristupili su prije oslobođenja u NOV, a poslije se nije mogla zapaziti četnička propaganda. Komandir i zamjenik bivše četničke jedinice u Glušcima, koji su se krili, uhvaćeni su po NOV i sada se nalaze u zatvorima vojnog suda. Rad reakcionera poslije oslobođenja nije se mogao zapaziti, jer je reakcija uglavnom dotučena. Neki funkcioneri sa Imotskog i Metkovskog kotara su utekli, a ostali su uhvaćeni i osuđeni, (...) Sve to je učinilo da se reakcija uglavnom pasivizirala i povukla sa političke pozornice. Simpatizeri reakcije začahurili su se, ne djeluju, samo se ponegdje čuju glasine da će doći Englezi i da će biti drugačije... Sigurno je da postoje pojedinci koji se bave obavještavanjem neprijatelja.¹⁷

Da uspostava nove vlasti nije naišla na potpuno odobravanje među stanovništvom također je zabilježeno u elaboratima Narodne milicije. Naime, „jedan veći broj ustaških koljača kažnjen je po narodnom sudu odmah iza oslobođenja dok je drugi broj nedavno otkriven za pokolj Srba pod Topolom, tako da se

17 HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1., Izvješće Opuномоćства OZN-e biokovsko-neretvanskog područja, 22.12.1944. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 905-914. Matković, *Imotska krajina u dokumentima OZne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, Likvidacije i progoni, 555-564. Rupiće, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 252-260.

ustaške obitelji i danas neprijateljski drže prema Narodnoj vlasti“.¹⁸ Osim toga, nova komunistička vlast odmah je nakon dolaska u Metković pristupila masovnim uhićenjima i fizičkoj likvidaciji svih onih za koje su vjerovali da će im biti protivnici. Tako je zabilježeno strijeljanje zarobljenih domobrana u Jarčirogu kod Trna odmah poslije bitke na Vukovu klancu¹⁹, strijeljanja na groblju svetog Ivana u Metkoviću²⁰, kao i strijeljanja u podrumu Duhanske stanice, također u Metkoviću.²¹ Zbog usporedbe potrebno je spomenuti da je prema podacima Miroslava Ujdurovića do 20. studenog 1944. godine u makarskom kotaru uhićeno 30, u vrgorskom 40, u metkovskom 70, a u imotskom kotaru 76 ljudi koje su ispitivali i sudili im vojni sudovi. Do tog datuma na smrt je osuđeno i streljano 18 osoba u makarskom kotaru, 17 u vrgorskom, 16 u imotskom i navodno nijedna osoba na području Metkovića.²² S obzirom na to da je riječ o podacima koji se odnose na prva četiri tjedna nove vlasti, oni ni u kojem slučaju ne otkrivaju prave razmjere komunističke represije, niti uključuju detalje o osobama kojima uopće nije suđeno i koje su likvidirane i bez kakve istrage. Jedan nedatirani poslijeratni popis s imenima 32 osobe likvidirane između svibnja 1945. i studenog 1946. potvrđuje da je poslijeratnih likvidacija svakako bilo.²³

Zbog velikog broja uhićenih u svim četirima kotarima, nepotpunih podataka te pomirljivosti i narodnog neprokazivanja, svi članovi Opunomoćstva posvetili su se terenskom radu zbog čega reorganizacija Opunomoćstva OZN-e još nije bila u potpunosti izvršena. Opunomoćstvo je preuzelo bivše sudske zatvore u Makarskoj, Vrgorcju i Imotskom, jer nije bilo „povoljnijih“ zgrada, a osiguravale su ih postrojbe KNOJ-a. U dokumentu se dalje navodi da su

zatvori dobri, osobito onaj u Imotskom. U početku zatvorenici su se zadržavali u svim zatvorima, gdje su vršena preslušanja i kupljeni podatci. Zatim smo nastojali centralizovati zatvor i to u Imotskom. Tako su zatvorenici iz Makarske

18 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat stanice Narodne milicije za Metković (bez datuma). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 709-718.

19 Jurić, *Borbe i stradanja Hrvata kotara Metković*, 181.

20 *Isto*, 175-180.

21 Utovac, „Metković u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“.

22 Ujdurović, *Biokovsko-neretvansko područje u narodnooslobodilačkoj borbi*, 313.

23 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 122, Popis osoba likvidiranih „kratkim postupkom“ na području kotara Metković (bez datuma). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 1011-1012.

i Vrgorca prebačeni u Imotski, dok su u Metkoviću ostali i dalje. Kad je nastupila opasnost da bi se Nijemci mogli prebaciti u Imotski, zatvorenici su prebačeni nazad u Makarsku. Tada, su dovedeni u Makarsku i oni iz Metkovića. Sada smo opet centralizovali zatvor u Imotskom... Postupak sa zatvorenicima je dobar. Prima se hrana koju donosi njihova obitelj, ali se ista predaje na pregled. Pazi se na red i čistoću, što nije moguće u potpunosti provesti.²⁴

Osim zatvora u Imotskom, veći broj osoba s biokovsko-neretvanskog područja zatvoren je u logorima u Makarskoj i Pločama.²⁵ U splitskom logoru Gripe²⁶ evidentirano je svega desetak osoba s područja Vrgorske krajine²⁷, Makarskog primorja i neretvanskog kraja, među kojima je bio i fra Petar Glavaš, rodом iz Vrgorca.²⁸

Čini se da su se stanovnici kotara Metković suočavali s represijom sličnom onoj u Imotskoj krajini, dok je represija na područjima kotara Makarska i kotara Vrgorac bila naizgled znatno slabija. Razlozi za to bi se mogli naći u nešto ranijoj povijesti ovih prostora. Tako je prema dostupnim podacima u predratnim godinama stanovništvo Imotskog i Metkovića podržavalo uglavnom Hrvatsku

24 HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1., Izvješće Opućništva OZN-e biokovsko-neretvanskog područja, 22.12.1944. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 905-914. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, Likvidacije i progoni, 555-564. Rupić, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 252-260.

25 Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 982, 984-987. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, Likvidacije i progoni, 655-659.

26 Čitav popis logoraša na Gripama pronađen je u Državnom arhivu u Splitu i objavljen je u zbirici dokumenata koju je pod naslovom *Split i srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944. – 1962.)*, Zarobljenički logori i likvidacije priredila Blanka Matković (Hrvatska družba povjesničara „Dr. Rudolf Horvat“ i Kulturno društvo Trilj, Zagreb – Trilj, 2017., 81-242). Potrebno je naglasiti da se vjerojatno radi o nepotpunom dokumentu koji je nastao krajem 1944. godine, pa se na temelju njega ne može sa sigurnošću ustanoviti koliko je doista zarobljenika s biokovsko-neretvanskog područja bilo zatvoreno u Splitu.

27 Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 918-919. Matković, *Split i srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944. – 1962.)*, Zarobljenički logori i likvidacije, 81-242.

28 Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 915-917, 930-932. Matković, *Split i srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944. – 1962.)*, Zarobljenički logori i likvidacije, 292-293, 358-359. Rupić, Geiger, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*, 144-145.

seljačku stranku (HSS) i to između 96 i 98%, a utjecaj stranaka s „jugoslaven-skim predznakom“ bio je znatno snažniji u kotarevima Makarska i Vrgorac gdje je 1938. oko 16% birača glasovalo za Jugoslavensku radikalnu zajednicu (JRZ) Milana Stojadinovića. Na kotaru Imotski svega 3,77% podržavalo je Stojadinovića, a u Metkoviću tek 1,69%.²⁹ Na lokalnim izborima 1940. čak 22% Vrgorčana i 16% Makarana glasovalo je za „ljevičarske“ izborne liste, dok je na imotskom i metkovskom prostoru taj postotak iznosio nula.³⁰

Iz već citiranog elaborata stanice Narodne milicije u Metkoviću također doznajemo da je Metković kao trgovačko središte predstavljao i glavni političko-administrativni centar Neretvanske doline u kojemu je glavnu riječ imala „trgovačka buržoazija koja je po selima imala svog oslonca u imućnijim seljacima, a ovi su ujedno bili i nosioci političkih stranaka“.

Politička podjela odrazila se i na podjelu među samom „buržoazijom“, ali i među seljacima u okolnim selima. Povećan utjecaj HSS-a nije objašnjen samo nacionalnim sastavom stanovništva tadašnjeg Metkovića nego i omraženošću ondašnjeg „vojnofašističkog režima“ zbog čega je „narod glasujući za opoziciju davao oduška svom neraspoloženju“.³¹ Naime, među 4500 predratnih stanovnika Metkovića, većina su bili Hrvati uz 14 srpskih i četiri muslimanske obitelji. „Za vrijeme stare Jugoslavije raspirivana je nacionalna netrpeljivost među mještanima, a ponegdje se i danas primjećuje ovo u pojedinim konzervativnijim elementima i to onih koji su neprijateljski raspoloženi prema današnjici“, ističe se u drugom elaboratu.³² „Kler je držao u neprosvijećenosti i sujevjerju široke mase“ što je navodno rezultiralo velikom stopom nepismenih. Iako je riječ o razdoblju prije Drugog svjetskog rata, u elaboratu se ističe da je utjecaj svećenstva bio orijentiran „više ustaški“.³³ Prema navodima iz elaborata, HSS-ovci

29 Ujdurović, *Biokovsko-neretvansko područje u NOB-i i socijalističkoj revoluciji*, 36.

30 *Isto*, 39.

31 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat o radu stanice Narodne milicije Metković (bez datuma). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 141-144.

32 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat stanice Narodne milicije za Metković (bez datuma). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 709-718.

33 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat o radu stanice Narodne milicije Metković (bez datuma). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 141-144.

su početkom Drugog svjetskog rata započeli suradnju s „okupatorom“ jer su u stranci prevladavali „proustaški elementi“³⁴, a „naročito je kler potpuno prešao na stranu okupatora i ustaša“.³⁵ Štoviše, „stav klera prema okupatoru bio je takav da su se ustaše u najtežim prilikama obraćali na njih“, u čemu navodno naročito isticao fratar Bilobrk koji je emigrirao. Na neretvanskom prostoru ustaški utjecaj najjači je bio upravo u Metkoviću što se pokušalo objasniti „klastnim interesima“ odnosno većim udjelom „buržoazije“.³⁶

Osjetno nezadovoljstvo prema novoj vlasti u Metkoviću zadržalo se i u prvim poslijeratnim mjesecima. Tako je u Dopisu OZN-e za kotar Metković Okružnoj OZN-i Makarska od 28. listopada 1945. zabilježeno da je održan omladinski miting u znak godišnjice „oslobođenja“ Metkovića „na kome se je primijetilo prilično učešće i oduševljenje omladine iz svih sela osim iz varoša Metkovića“. Štoviše, građanstvo je pokazalo veoma slab interes za spomenuti miting, dok je jedan omladinac glasno zviždao. Stoga je zaključeno da „nema boljeg lijeka za ugušiti reakcionarne parole, što taj, pokazati nešto strogi i pro-naći neki modus i način, da ih se što više prijetnjama ušutka“.³⁷

3. Sigurnosna situacija na neretvanskom području i organiziranje križarskih skupina

Iz spomenutih elaborata također doznajemo više o sigurnosnoj situaciji na području Metkovića u prvim poslijeratnim godinama. Protukomunističko raspoloženje na području Metkovića bilo je popraćeno podrškom križarskim skupinama koje su ondje djelovale, a među kojima i dvije osnovane već 1944. godine. U elaboratu republičke Službe državne sigurnosti (SDS) navedeno je

34 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat stanice Narodne milicije za Metković (bez datuma). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 709-718.

35 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat o radu stanice Narodne milicije Metković (bez datuma). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 141-144.

36 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat stanice Narodne milicije za Metković (bez datuma). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 709-718.

37 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 140-141, Dopis OZN-e za kotar Metković Okružnoj OZN-i Makarska, 28.10.1945. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 1000-1002.

da su krajem 1944. Nijemci i ustaše prilikom povlačenja iz neretvanske doline i južnog dijela Hercegovine prema Sarajevu „za sobom ostavljali više grupica ustaških zlikovaca, koji su se isticali u uništavanju srpskog življa 1941. i 1942. godine“.³⁸ Riječ je ustvari o pripremama za gerilsko ratovanje koje su započete još u svibnju 1943. godine kao reakcija na širenje područja pod partizanskom kontrolom, a pripreme su bile povezane sa širom njemačkom akcijom da se gerilskom ratovanju suprotstave ista sredstva i taktika. Stoga su Nijemci osnovali posebnu formaciju za organiziranje diverzija *Jagdverband* koja je obuhvaćala veći broj *Jagdkommandi*. Četiri desetine specijalno obučениh ljudi bile su locirane u istočnoj Slavoniji te u blizini Gornjeg Vakufa (Uskoplja), Sarajeva i Gospića, a imale su zadatak u suradnji s Ustaškom vojnicom voditi gerilski rat i izvršavati diverzije u partizanskoj pozadini. Tehničke poslove, odnosno planove, materijal te tehničko osoblje i obuku osiguravali su njemački vojni stručnjaci, a Ustaška obrana davala je ljudstvo. Vlasti NDH državni su teritorij podijelile na devet diverzantskih sektora među kojima je upravo onaj deveti pod zapovjedništvom Stanka Vasilja obuhvaćao područje Ljubuškog, Metkovića i Imotskog.³⁹ Prema navodima iz elaborata o radu inozemnih obavještajnih službi datiranom 1. prosinca 1955., njemački obavještajni centri su se nalazili u Ljubuškom, Mostaru i Sarajevu, a manji obavještajni punktovi NETZ⁴⁰-II djelovali su u Imotskom i Metkoviću.⁴¹ Iako Radelić ističe da ostaje otvoreno pitanje koliko je rad na organizaciji gerilskog načina ratovanja utjecao na kasniju aktivnost križarskih skupina, osnivanje takvih skupina na neretvanskom prostoru otkriva povezanost s diverzantima obučavanima u Ilidži kod Sarajeva.⁴² Štoviše, čini se da su upravo oni dali značajan poticaj nastajanju takvih skupina na spomenutom prostoru. Tako se u spomenutom elaboratu o radu inozemnih obavještajnih službi iz 1955. navode imena pripadnika skupine obavještajaca u Metkoviću među kojima su primjetni i pojedinci koji se nedvojbeno dovode

38 HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 015.17., Elaborat SDS-a o banditizmu na području bivšeg kotara Makarska. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, *Likvidacije i progoni*, 912-932. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 1182-1202.

39 Radelić, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.*, 206-209.

40 Mreža.

41 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 126, Elaborat o radu inozemnih službi. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 1108-1169.

42 Radelić, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.*, 207

u vezu s kasnijim djelovanjem križara, poput na primjer Duje Gabrića, Ivica Nalisa i Miće Repeše koji su likvidirani:

1. *Vujica Ante – rukovodioc grupe. Bio je jedno vrijeme ustaški logornik u Metkoviću. Poslije oslobodjenja nestao je. Danas se pretpostavlja da se nalazi skriven u Metkoviću ili okolici Metkovića.*
2. *Dragović Ivan iz Desana – bio je ustaški rojnik u selu. Po nama je streljan.*
3. *Bebić Mile iz Novih Sela, zemljoradnik. Nalazi se kod kuće.*
4. *Gabrić Duje iz Metkovića – streljan.*
5. *Nalis Ivica iz Metkovića. On je bio radiotelegrafista u spomenutoj grupi. Poslije oslobodjenja streljan je.*
6. *Grgurinović Dušan, istaknuti HSS-ac. Danas je predsjednik Poljoprivredne zadruge Metković.*
7. *Čović Jure iz Slivna. Nalazi se kod kuće – bolestan.*
8. *Tutavac Pero iz Podgradine. Radio je kao namještenik u ustaškom poglavarstvu u Metkoviću. Danas se nalazi u Argentini – polit-emigrant.*
9. *Repeša Miće pk. Jakova iz Metkovića. Po nama je streljan.*
10. *Zonjić Grgo iz Opuzena zemljoradnik. Danas boravi u Opuzenu kod kuće.⁴³*

U drugom dijelu istog elaborata popis je proširen i kategoriziran:

Lica koja su streljani:

1. *Roje Ivo iz Vrgorca*
2. *Gabrić Duje iz Metkovića*
3. *Nalis Ivica iz Metkovića*
4. *Repeša Miće iz Metkovića*
5. *Milas Ivica iz Čapljine /organizator kamišara na sektoru Metkovića 1946.g. Likvidiran u rujnu 1946.g./.*
6. *Dragović Ivo iz Desana*
7. *Vujica Stjepan Antin iz Metkovića*

Lica koja su emigrirali:

1. *Tutavac Pero iz Podgradine, nalazi se u Argentini*
2. *Tutavac Šimun /brat od Pere/ takodjer u Argentini*

43 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 126, Elaborat o radu inozemnih službi. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 1108-1169.

3. *Ostojić Mile iz Pline, nalazi se u Argentini*⁴⁴
4. *Bjelobrčk fra Vlado, nalazi se u Argentini*
5. *Pecani Jozip iz Opuzena, nalazi se u Argentini*
6. *Jelavić Ante iz Komina, nalazi se u Argentini*

Lica koja su saslušavana:

1. *Veraja Ivan iz Dubrvice, gdje stalno boravi*
2. *Jelavić dr. Ivo iz Vrgorca, gdje i boravi*
3. *Erceg Ivan "Ivanić" iz Velikog Prologa, gdje stalno i živi*
4. *Šalinović Jure iz Velikog Prologa, gdje i živi*
5. *Jelavić Frane iz Podprologa, sada u Ljubuškom*
6. *Šalinović Srećko iz V. Prologa, gdje i živi*
7. *Bebić Mile iz Novih Sela, gdje i boravi*
8. *Grgurinović Dušan iz Borovaca, nastanjen u Metkoviću*
9. *Čović Jure iz Slivna, gdje i boravi /Zavala/*
10. *Zonjić Grgo iz Opuzena, gdje i boravi*
11. *Mijić Špiro iz Metkovića, gdje i živi*
12. *Lenc Oto iz Sarajeva, boravi u Metkoviću*
13. *Rastočić Mate iz Novih Sela, boravi u Metkoviću*
14. *Vego Nikola iz Čapljine. U toku rata živio je u Metkoviću, dok sada boravi u Čapljini.*
15. *Barić Paško. Bio je župnik u Borovcima, danas boravi u Rijeci.*
16. *Ključec Branko iz Podgradine, gdje i boravi*

Lica za koja se ne zna gdje su svršila:

1. *Martinović Niko "Gajto" iz Metkovića*
2. *Jurić Vlado iz Ljubuškog, koji je živio u Metkoviću*
3. *Augustin Lovre iz Metkovića*
4. *Kljusurić Libero iz Metkovića*
5. *Augustin Ivan /brat od Lovre/ iz Metkovića*

44 Jurić navodi da je Mile Ostojić nakon drugog uhićenja bio osuđen na robiju koju je izdržavao u KPD Lepoglava odakle je pobjegao i zatim je ubijen kao križar u selu *Hudovljani* u kotaru *Bjelovar*. Datumi smrti koje Jurić navodi razlikuju se pa je riječ o 6. ožujku 1945. ili 6. ožujku 1946. o čemu mu je posvjedočio Augustin Franić. Jurić, *Borbe i stradanja Hrvata kotara Metković*, 262. Jurić, *Partizanska i komunistička represija i zločini prema Hrvatima u Donjem Poneretvlju (nekadašnji kotar Metković)*, 67. Vjerojatnije je riječ o 1946. s obzirom na to da je u ožujku 1945. Lepoglava još uvijek bila pod kontrolom NDH.

6. *Ivanović Nikola iz Metkovića*

7. *Vujica Ante iz Metkovića*

8. *Jelavić Jure*

9. *Rado Izidor iz Opuzena*⁴⁵

Primjetno je da se na popisu nalazi i Ivan Milas. Važno je napomenuti i to da se u elaboratu SDS-a navodi i to da su iz diverzantske škole na Ilidži izdvojeni rukovoditelji grupe u Žabi i to Ivica Nalis, Dujo Gabrić, Mile Ostojić, Mato Šeput⁴⁶, Žarko Krvavac, Gajto Martinović, pojedinci s hercegovačkog sektora te upravo Ivan Milas kao navodni zapovjednik križara na metkovskom području. No, kako će biti pojašnjeno u narednim odlomcima, Milas na neretvanski prostor dolazi znatno kasnije te se čini da nije imao izravnu vezu s križarskim skupinama u kojima su djelovali Nalis, Gabrić i ostali. Osim toga, prema navodima iz elaborata SDS-a, pojedine križarske skupine na neretvanskom prostoru svoje su djelovanje koordinirale s grupom četnika koji su se zadržavali u Hutovom blatu, „a za zajedničku akciju imali su direktive od Nijemaca kod kojih su se na kursu školovali“.⁴⁷ Ipak, upitno je koliko su uspješne ove skupine bile. Naime, u prethodno citiranom elaboratu o radu inozemnih obavještajnih službi istaknuto je da su preživjeli članovi skupine preslušani i da su priznali suradnju. Također se navodi da su „svi bili na diverzantskom kursu u Kasindolu kod Sarajeva, na kojem su proučavali sve vrste eksploziva i bili pripremljeni za partizansku pozadinu“, no „nijesu uspjeli da bilo što naprave“.⁴⁸ Stoga je opravdana Radelićeva sumnja u utjecaj rada takvih skupina na kasnije križarske organizacije iako ostaje neupitno da su preživjeli pojedinci koji su prošli diverzantske tečajeve bili u mogućnosti prenositi svoje znanje i time ojačati djelovanje i učinkovitost križara.

45 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 126, Elaborat o radu inozemnih službi. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 1108-1169.

46 Prema navodima istraživača Darka Utovca, nedugo nakon Šeputove likvidacije je od posljedica mučenja umrla i njegova supruga Matija Šeput. Utovac, *Neretva i njezini ljudi*, 124.

47 HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 015.17., Elaborat SDS-a o banditizmu na području bivšeg kotara Makarska. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, *Likvidacije i progoni*, 912-932. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 1182-1202.

48 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 126, Elaborat o radu inozemnih službi. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 1108-1169.

Upravo su se na sektoru Žabe i Hutovskog blata zadržavale i prve križarske skupine na neretvanskom području. Naime, „priličan“ dio pučanstva hutovske, stolačke i čapljinske općine još je od ranije navodno bio pod utjecajem ustaške i četničke propagande, zbog čega su spomenutim grupicama pružali pomoć. No, ove skupine nisu se bavile diverzijama i sabotажom, nego su se ograničile na političku propagandu pa su tako obilazili sela te uvjeravali seljake da komunistička vlast neće dugo trajati, nagovarali ih na neposlušnost i slično. U prosincu 1944. su u selu Gradac u hutovskoj općini sazvali javni zbor na koji su pozvali svoje istomišljenike iz svih sela naprijed navedenih triju općina te „ustaške simpatizere“ s neretvanskog područja. Navodno se mnogi tom zboru nisu odazvali, ali su ga pojedinci posjetili kao na primjer braća Ivan, Jure i Filip Domažet iz Bijelog Vira, Jure Crnčević iz Vidonja, Stjepo Glavinić iz Misline, neki Galov iz Badžule i drugi. Na ovom zboru uglavnom se isticala propast nove vlasti, ponovni dolazak ustaša na vlast i tako dalje. „Uspjeh ove grupe bandita je bio prilično jak“ pa se tako „nešto oko sto vojnih obveznika, uglavnom iz hercegovskih sela nije odazvalo pozivu naše vlasti, nego su se pridružili njima i živjeli ilegalno ili polulegalno u hercegovačkim selima i na našem terenu“. U samom Metkoviću prikupljana im je pomoć u hrani, odjeći i novcu, koja je noću iz sela Dubravice prebacivana na konjima u Žabu. Organizacijom ovog prikupljanja rukovodili su „proustaški elementi kao neki sudac Matić, rodnom iz Dubrovnika, a koji je živio u Metkoviću, Krešić Pero, seljak iz Doljana, koji je uglavnom bio najvažnija veza metkovčana s banditima i još neki“.⁴⁹ O Krešićevim kontaktima s križarima svjedočio je i šef željezničke postaje u Kominu Nikola Grbavac kazavši da su u okolini Metkovića njemački zarobljenici vadili mine. Krešić je navodno govorio da će s njima stupiti u kontakt i to navodno prema uputama križara, no u tome ipak nije uspio.⁵⁰

Riječ je ustvari o skupini križara koja se zadržavala na lokalitetima „Vilina Žaba“ i „Marin Vijenac“ odmah nakon uspostave nove vlasti. Prema podacima iz elaborata Narodne milicije skupina je brojila stotinjak članova⁵¹ iako je Nikola Grbavac govorio i o 600 križara kojima je zapovjednik navodno bio

49 HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 015.17., Elaborat SDS-a o banditizmu na području bivšeg kotara Makarska. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, *Likvidacije i progoni*, 912-932. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 1182-1202.

50 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 117, Izjava Nikole Grbavca, 25.5.1945.

51 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat o radu stanice Narodne milicije Metković (1959.). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj*

neki Dubrovčanin.⁵² No, Gestapo je navodno uočio potencijal ove skupine zbog čega je regrutirao najpovjerljivije ljude, „izvježbane kursiste“, kao na primjer Ivicu Nalisa, Duju Gabrića, Slinu iz Metkovića i druge koji su polaznu bazu imali na Ilidži kod Sarajeva, gdje su i završili tečaj, a Gabrić je bio zadužen za radio-stanicu preko koje je održavao veze s inozemstvom, ali i ostalim skupinama.⁵³ Ovi podaci doista upućuju na povezanosti polaznika diverzantske škole u Sarajevu s organizacijom prvih križarskih skupina na neretvanskom području, ali bez Ivana Milasa. U svakom slučaju, OZN-a je bila upoznata s postojanjem spomenute škole i imenima njezinih polaznika, kao i za pokret jedne skupine s Ilidže i njihove zadatke zbog čega su na sektorima njihovog proboja bile postavljene jake zasjede.⁵⁴ Tako je grupa koju je predvodio Nalis upala u zasjedu i izginula, a sam Nalis je ranjen i uhvaćen na putu od Ljubuškog prema selu Cernu, te osuđen na smrt i strijeljan.⁵⁵ Čini se da su druge skupine doznale za sudbinu Nalisove grupe pa su se razbježale, odbacivši pritom oružje i radio-stanicu. Naknadno je u Metkoviću uhvaćen i Gabrić čime je okončano djelovanje ove skupine:

OZN-a je uhvatila vezu s banditom Mišić Matom iz Dračeva i javila mu preko pisma da mu garantuje život ukoliko stupi s njima u vezu i pomogne im na likvidaciji bande. Pomoću njega i još nekih saradnika uspjeli su saznati gdje se nalazi banda. Banditi su bili napadnuti, ali su uspjeli pobjeći. Banditi Dujo Gabrić, Mato Šeput i Ivan Veraja, dakle posljednji banditski ostaci prijavili su se sami vlastima, dok su braća Domazeti bili uhvaćeni i osudjeni. U susjednoj Hercegovini su bili prisiljeni na predaju Pervan, Bebek i druga dvojica, tako

u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.), Likvidacije i progoni, 134-140.

52 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 117, Izjava Nikole Grbavca, 20.-23.5.1945.

53 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat o radu stanice Narodne milicije Metković (1959.). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.), Likvidacije i progoni, 134-140.*

54 HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 015.17., Elaborat SDS-a o banditizmu na području bivšeg kotara Makarska. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.), Likvidacije i progoni, 912-932.* Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.), Likvidacije i progoni, 1182-1202.*

55 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 108, Elaborat o radu stanice Narodne milicije Metković (1959.). Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.), Likvidacije i progoni, 134-140.*

*da se je smatralo da je s bandom akcija završena. Ipak nije se tačno znalo da li su svi banditi likvidirani i koji su likvidirani, jer se prilikom likvidacije nekih bandita nije moglo utvrditi njihov identitet.*⁵⁶

Nejasno je kada je točno došlo do likvidacije Gabrićeve skupine iako pojedini izvori navode 1946. godinu kao godinu Gabrićeve i Šeputove smrti.⁵⁷ Važno je napomenuti da su ključnu ulogu u eliminaciji neretvanskih križara odigrali suradnici OZN-e pa se tako u elaboratu SDS-a navodi da se preko ustaše Mile Ostojića, Nikole Maslaća *Blagajca* iz Hrasna i još nekih vrbovanih suradnika, a uz pomoć vojske i aktivista uspjelo otkriti i likvidirati sve „banditske“ grupice i pojedince na neretvanskom terenu i okolici.⁵⁸ Ipak, čini se da je Ostojićeva uloga u ovim događajima bila znatno manja negoli je to prikazano u elaboratu SDS-a. Prema nepotpisanoj izjavi jednog od sudionika ovih događaja, Ostojić je bio zarobljen i strijeljan nakon zauzimanja Metkovića na gradskom groblju, no uspio je preživjeti, izvući se iz grobnice i pobjeći u Sarajevo gdje je navodno pohađao ranije spomenutu diverzantsku obuku Gestapoa. Povratkom na metkovsko područje, OZN-a je doznala za njegovo kretanje te mu ponudila pomilovanje u zamjenu za suradnju koja je neuspješno okončana jer im je Ostojić predao samo jednog četnika.⁵⁹ Upravo je neuspjeh s Ostojićem potaknuo OZN-u u Metkoviću da od OZN-e u Čapljini zatraži uhićenje Nikole Maslaća „Blagajca“ koji je zatim prepraćen u zatvor u Metkoviću gdje je prisilno vrbovan nakon čega je pušten s ciljem da uspostavi kontakt s križarima. Maslač se povezao sa skupinom Rafe Maslaća te o istoj dostavljao informacije OZN-i.⁶⁰ Osim toga, prema izjavi neidentificiranog dužnosnika OZN-e, kontakt s Matom Mišićem uspostavljen je krajem 1945. zahvaljujući Nikoli Maslaću koji se zamorio od suradnje s OZN-

56 HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 015.17., Elaborat SDS-a o banditzmu na području bivšeg kotara Makarska. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, *Likvidacije i progoni*, 912-932. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 1182-1202.

57 „Popis 256 ubijenih Hrvata iz Donjeg Poneretavlja (Nekadašnji kotar Metković)“. „Žrtve partizanskih i komunističkih zločina 1944.-1946.“.

58 HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 015.17., Elaborat SDS-a o banditzmu na području bivšeg kotara Makarska. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, *Likvidacije i progoni*, 912-932. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, *Likvidacije i progoni*, 1182-1202.

59 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 121, Nepotpisana izjava o djelovanju Milasove skupine.

60 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 121, Nepotpisana izjava o djelovanju Milasove skupine.

om. Ovaj detalj upućuje na to da je suradnja s Nikolom Maslačem uspostavljena krajem 1944. ili negdje tijekom 1945. godine. Upravo je spomenuti Mišić izdao križare koji su se skrivali u pećini kod Hrasnog, kao i njihove jatake. Jugoslaven-ski vojnici opkolili su pećinu u kojoj je likvidirano preko 20 muškaraca i jedna žena. Od Metkovičana je ondje zatečen samo neki Grmoja, a „gestapovac Duje Gabrić i Milas sa još jednom grupom i ovoga puta su izmakli“.⁶¹ No, ukoliko je doista riječ o događajima s kraja 1945. godine, utoliko se postavlja pitanje je li Milas s njima uopće bio povezan. Sudeći prema njegovim izjavama sa saslušanja, Milas se krajem te godine kretao na prostoru Čitluka. Tijekom siječnja 1946. Milas je doista prešao na sektor Hrasnog gdje je boravio kod hutovskih križara. Milas navodi da „pošto je tada na nas izvršena u Hrasnu akcija mi smo razbili i ja sam se prebacio na teren čapljinjskog sreza“ nakon što je predanio negdje „iznad Metkovića“.⁶² Stoga je doista moguće da je riječ o istim događajima, no u Milasovim izjavama nema spomena o Duji Gabriću pa ostaje nepoznato je li Gabrić uopće sudjelovao u ovim zbivanjima.

U međuvremenu je još u jesen 1944. uspostavljena grupa od desetak članova na čelu s domobranskim časnikom Antunom Bačićem⁶³ koja je likvidirana već krajem te godine, a o čijem će kraju nešto više biti rečeno u narednim odlomcima. Upitno je i to je li likvidacija ove skupine povezana s djelovanjem Nikole Maslaća. Naime, u nepotpisanoj izjavi neidentificiranog dužnosnika OZN-e, ovi se događaji kronološki nadovezuju, no izjava je u pojedinim dijelovima konfuzna što značajno otežava rekonstrukciju događaja.⁶⁴ Ukoliko je Maslać na suradnju pristao već krajem 1944., utoliko je njegova povezanost s likvidacijom Bačićeve skupine svakako moguća. Sličan je slučaj bio i s trećom, prethodno spomenutom križarskom skupinom od sedam članova pod zapovjedništvom Rafe Maslaća koja je djelovala u Bijelom Viru o čijoj je sudbini ostala detaljnija zabilješka u elaboratu republičkog SDS-a:

Preko Maslaća Ivana “Bega”, koji je u toku rata bio ustaški zastavnik, uspjelo se je saznati za neke od bandita. Tako se je oficir KOS-a KNOJ-a Belić

61 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 121, Nepotpisana izjava o djelovanju Milasove skupine.

62 HR-HDA-2088-Križarske grupe zapadne Hercegovine 1945.-1948., 1.1., Izjava Ivana Milasa od 7.9.1946.

63 U pojedinim dokumentima pojavljuje se kao Bašić.

64 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 121, Nepotpisana izjava o djelovanju Milasove skupine.

Miro, koji je tada bio u Metkoviću, skupa s još dva vojnika presvukao u hercegovačku seljačku nošnju i s Maslačem pošao u potjeru za bandom. Bili su naoružani samo pištoljima. Tako su se ovi s još dvojicom oficira OZN-e jednu večer našli u Bijelom Viru, gdje su zatekli grupu od 12 križara koji su bili naoružani s dva puško-mitraljeza, dvije mašinke, a ostali su imali puške i bombe. Ove križare je već prije napio jedan od aktivista, tako da su tog dana poslije podne popili oko 30 litara vina. S obzirom da su željeli još piti, po ovom aktivisti su nago-voreni da pođu kod privatnika u konobu i da nastave piti, s tim što im je kazao da kroz selo ne idu s oružjem, kako ih seljaci ne bi vidili. Imali su povjerenja u njega i on im je oružje “spremio” u svoju kuću. Međutim svi banditi nisu ušli u konobu, već su neki ostali na straži oko kuće. Jedan od križara je primijetio da su izdani i povikao: “Bježite braćo izdani smo”. Oni koji su bili u konobi bili su uhvaćeni i to Krvavac Žarko, Maslač Rafo, neki Boko i još jedan. Tako se je grupa smanjila za još četiri bandita.⁶⁵

Nejasno je i kada je točno došlo do uhićenja navedenih križara. Naime, su-deći prema već spomenutoj nepotpisanoj izjavi neidentificiranog dužnosnika OZN-e, Ivan Maslač „Beg“ je vrbovan nakon Bačićeve likvidacije, a prije uspostave kontakta s Mišićem što znači negdje tijekom 1945. godine kada je došlo do uhićenja Rafe Maslaća i Žarka Krvavca.⁶⁶

Posljednja križarska grupa na području Metkovića osnovana je u proljeće, odnosno vjerojatnije u ljeto 1946., pod vodstvom Ivana Milasa iz Čapljine. Uz križarsku skupinu Imoćanina Nedjeljka Piplice koja je uspostavila suradnju sa skupinom duvanjskog križara Mirka Kapulice, riječ je o jednoj od značajnijih križarskih skupina biokovsko-neretvanskog područja. Unatoč tome, o ovoj je križarskoj skupini opširnije pisao samo Ivan Jurić u knjizi „Partizanska i komunistička represija i zločini prema Hrvatima u Donjem Poneretvlju (nekadašnji kotar Metković)“ dok je kraći zapis o povijesti Milasove grupe zabilježen i u knjizi „Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.“ autora Zdenka Radelića. Osnovna manjkavost obiju knjiga oslanjanje je na dokumente republičke Službe

65 HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 015.17., Elaborat SDS-a o banditizmu na području bivšeg kotara Makarska. Matković, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, Likvidacije i progoni, 912-932. Matković, Štimac, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.)*, Likvidacije i progoni, 1182-1202.

66 HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju, br. 121, Nepotpisana izjava o djelovanju Milasove skupine.

državne sigurnosti, a koji se u nekim važnim detaljima ne podudaraju s navodima iz zapisnika s Milasovog saslušanja i drugim dostupnim dokumentima. Jurić je napravio značajan iskorak ispravno uočavajući određene nelogičnosti u dokumentima SDS-a koje su ga potaknule na postavljanje novih pitanja i istraživanje dodatnih izvora. Stoga je važno produbiti Jurićevu analizu podacima iz Milasovog dosjea ne bismo li se tako približili što cjelovitijoj istini o djelovanju njegove križarske skupine, ali i razjašnjavanju posljednjih mjeseci njegovog života. Upravo će o tome biti više riječi u drugom dijelu ovog rada.

Popis izvora i literature

Arhivsko gradivo

- HR-DAS-25-Kotarski NOO Makarska: Hrvatska, Državni arhiv u Splitu, Split, fond 25, Kotarski NOO Makarska.
- HR-DAS-262-IHRPD: Hrvatska, Državni arhiv u Splitu, Split, fond 262, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije.
- HR-DAS-409-SUP za Dalmaciju. Hrvatska, Državni arhiv u Splitu, Split, fond 409, Sekretarijat za unutrašnje poslove za Dalmaciju.
- HR-DAS-431-Opunomoćstvo OZN-e pri Komandi splitskog područja. Hrvatska, Državni arhiv u Splitu, Split, fond 431, Opunomoćstvo OZN-e pri Komandi splitskog područja.
- HR-DAS-449-KK KPH Makarska. Hrvatska, Državni arhiv u Splitu, Split, fond 449, Kotarski komitet KPH Makarska.
- HR-DAS-Kotarski NOO Metković. Hrvatska, Državni arhiv u Splitu, Split, bez broja fonda, Kotarski NOO Metković.
- HR-HDA-1491-OZN-a za Hrvatsku: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1491, OZN-a za Hrvatsku.
- HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1561, Služba državne sigurnosti RSUP Socijalističke Republike Hrvatske.
- HR-HDA-2088-Križarske grupe zapadne Hercegovine 1945.-1948.: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 2088, Križarske grupe zapadne Hercegovine 1945.-1948.

Literatura

- Braniča, Vinko (prir.). 1986. *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941 – 1945. Zbornik dokumenata, knjiga 10 siječanj – ožujak 1944. godine*. Split. Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije.
- Jurić, Ivan. 1997. *Borbe i stradanja Hrvata kotara Metković: 1918.-1945*. Metković. Matica Hrvatska Ogranak Metković.
- Jurić, Ivan. 2012. *Partizanska i komunistička represija i zločini prema Hrvatima u Donjem Poneretvlju (nekadašnji kotar Metković): 1941.-1990.*, Metković. Hrvatsko žrtvoslovno društvo.
- Krašić, Wolffy. 2018. *Hrvatski pokret otpora*. Zagreb. AGM.
- Lučić, Ivo. „Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1951.“. *Časopis za suvremenu povijest*, 42 (2010.), 3: 631-670.
- Mandić, Hrvoje. „Djelovanje i sudbina škripara Ivana Milasa“. *Stolačko kulturno proljeće*, 18 (2020.), 57-62.
- Mandić, Hrvoje. „Kaznene ekspedicije komunističkih vlasti protiv širokobriješke protukomunističke gerile 1945.-1948. godine“. *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 15 (2020), 23: 109-136.
- Matković, Blanka (prir.). 2017. *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.), Likvidacije i progoni*. Zagreb. Hrvatska družba povjesničara „Dr. Rudolf Horvat“.
- Matković, Blanka (prir.). 2017. *Split i srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944. – 1962.), Zarobljenički logori i likvidacije*. Zagreb – Trilj. Hrvatska družba povjesničara „Dr. Rudolf Horvat“ – Kulturno društvo Trilj.
- Matković, Blanka; Štimac, Stjepan (prir.). 2018. *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944.-1965.), Likvidacije i progoni*. Zagreb. Hrvatska družba povjesničara „Dr. Rudolf Horvat“.
- Radelić, Zdenko. 2011. *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950*. Zagreb. Alfa.
- Rupić, Mate; Geiger, Vladimir (prir.). 2011. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti, Dalmacija*. Slavonski Brod – Zagreb. Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Hrvatski institut za povijest.
- Ujdurović, Miroslav. 1983. *Biokovsko-neretvansko područje u NOB-i i socijalističkoj revoluciji*. Split. Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije.

Utovac, Darko. „Metković u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“. Izlaganje na stručno-znanstvenom skupu: *Metković 600*, Grad Metković, Sveučilište u Zadru, Sveučilište u Dubrovniku, Metković, 9.-11.6.2022.

Utovac, Darko. 2022. *Neretva i njezini ljudi*. Opuzen – Čitluk. Matica hrvatska Ogranak Opuzen – Matica hrvatska Ogranak Čitluk.

Utovac, Darko. „Tajna organizacija Hrvatski oslobodilački pokret (HOP) u Vidu kod Metkovića 1963. godine“. *Politički zatvorenik*, 292 (2022.), 30-35.

Tisak

Slobodna Dalmacija (Split), 1945.-1946.

Internet

„Drugi svjetski rat“. Franjevački samostan Rama – Šćit. Pristup ostvaren 20. kolovoza 2022. <https://www.rama.co.ba/stranice/drugi-svjetski-rat>

Markota, Žarko. “Križari u župi Vid 1946. godine“, *List župe Gospe Snježne*, 8 (2001.). Pristup ostvaren 15. kolovoza 2022. <https://www.vid.hr/zupni-list/8broj/8-krizari.htm>

„Popis 256 ubijenih Hrvata iz Donjeg Poneretavlja (Nekadašnji kotar Metković)“, Portal *Komunistički zločini*, 21.9.2020. Pristup ostvaren 29.7.2022. <https://komunistickizlocini.net/2020/09/21/popis-256-ubijenih-hrvata-iz-donjeg-poneretavlja-nekadasnji-kotar-metkovic/>

„Žrtve partizanskih i komunističkih zločina 1944.-1946.“, *Matijevići i Neretva, Aktivne stranice Neretve i okolice*, 25.5.2011. Pristup ostvaren 5.8.2022. <https://blog.dnevnik.hr/matijevici/2011/05/1629251637/zrtve-partizanskih-i-komunistickih-zlocina-19441946.html>

Post-war Communist Repression and Crusaders in the Neretva Area: The Activities of the Milas Group Through the Documents of the State Security Administration and the People's Militia (1)

Summary

In the first months after the end of military operations in Dalmatia, the organization of the first crusader groups began. There were groups founded near Metković at the end of 1944, and which often crossed over to Herzegovinian soil or maintained contacts with local associates. During this period, individual groups were broken up, and the showdown with the crusaders continued throughout 1945. By the beginning of 1946, the Neretva region was mostly “cleansed” of crusaders, and there were many persecutions of their associates known to the communist authorities. However, it was then that a group of crusaders Ivan Milas from Čapljina, who also collaborated with the Široki Brijeg crusaders, occasionally began to transfer to the Metković area. Based on the documents, the constant activity of Milas' group in the Metković area can be traced somewhere from the beginning of the summer of 1946 to the beginning of September when Milas was captured. His fate remains unknown.

Keywords: anti-communist resistance, crusaders, Herzegovina, Ivan Milas, Metković.